

دانشگاه علوم اسلامی رضوی

پایان نامه‌ی دوره‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی علوم قرآنی و حدیث

روشهای مواجهه با رفتار منفی

در آموزه‌های دینی

استاد راهنما

حجة الاسلام دکتر سید محمد باقر حجّتی

استاد مشاور

حجة الاسلام استاد سید علی سجّادی زاده

مؤلف

علی سجّادی منش

تابستان ۱۳۸۸

فرم چکیده‌ی پایان‌نامه‌ی تحصیلی دوره‌ی تحصیلات تکمیلی

نام خانوادگی دانشجو: سجادی منش	نام: علی
استاد راهنما: حجة الاسلام دکتر سید محمد باقر حجتی استاد مشاور: حجة الاسلام سید علی سجادی زاده	
رشته: علوم قرآنی و حدیث تاریخ دفاع: پنج شنبه ۱۲/۰۶/۸۸ تعداد صفحات: ۲۲۱ نمره: ۱۷/۵	
عنوان پایان‌نامه: روشهای مواجهه با رفتار منفی در آموزه های دینی	
کلید واژه‌ها: روشها، مواجهه، رفتار منفی	

چکیده:

فاصله گرفتن از زلال وحی و حضور در دوران غیبت از یک سو و تهاجم فرهنگی از دیگر سو فطرت پاک انسانها را با چالشهای اعتقادی و رفتاری روبرو نموده است. روشهای تربیتی و روانشناختی غیردینی نیز نتوانسته سدّی در برابر این آسیبها فراهم آورد. مکتب حیات بخش اسلام جهت پیشگیری و درمان رفتارهای منفی، نسخه‌ی نجات دهنده‌ی بشر را با روشهایی اولویت بندی شده ارائه نموده است که یک رویکرد جدید و عمیق در قرآن و سنت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و اهل بیت طاهرینش علیهم السلام می‌تواند، با شناخت و کاربردی نمودن این روشها معضلات بوجود آمده را برطرف نماید.

در این نوشته در شش فصل ضمن بیان پیشینه و اهداف موضوع، به ضرورت و اهمیت آن پرداخته شده و پس از بررسی لغوی و اصطلاحی واژه‌ها، با بیان اصولی که در انتخاب روشها باید مدّ نظر قرار گیرند، روشهای مورد تأکید آموزه‌های دینی در دو قالب خودسازی و دیگرسازی جمع و بررسی شده‌اند.

از جمله راهکارهای دیگرسازی می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

مواجهه‌ی فرهنگی شامل: روشهای پیش از رفتار منفی به منظور پیشگیری و روشهای پس از آن جهت درمان با عناوینی نظیر: آگاهی بخشی، نادیده انگاری، تذکر غیرمستقیم، تذکر مستقیم و...؛ مواجهه‌ی نظارتی شامل: روشهای مواجهه‌سازی فرد با پیامد عمل، حذف امتیاز و...؛ مواجهه‌ی فیزیکی شامل: اقسام مختلف تنبیه غیربدنی و بدنی.

فصل آخر نیز به پیشنهاداتی جهت بکارگیری، ترویج و نهادینه کردن این روشها در بین افراد و جامعه اختصاص یافته است.

تأیید استاد راهنما

فهرست مطالب

مقدمه ۱

فصل اول: کلیات (صفحه‌ی ۶ الی ۸)

۱- کلیات ۶

۱-۱- پیشینه‌ی تحقیق ۶

۱-۲- پرسشها ۷

۱-۳- اهداف ۸

فصل دوم: ضرورت و اهمیت بحث (صفحه‌ی ۱۰ الی ۱۷)

۲- ضرورت و اهمیت بحث ۱۰

۲-۱- فطری و عقلانی ۱۰

۲-۲- وحیانی ۱۲

۲-۲-۱- در قرآن ۱۲

۲-۲-۲- در روایات ۱۴

فصل سوم: مفهوم شناسی (صفحه‌ی ۱۹ الی ۲۶)

۳- مفهوم شناسی ۱۹

۳-۱- رفتار در لغت و اصطلاح ۱۹

۲۰ ۳-۳- مفهوم روش

۲۱ ۳-۴- واژگان همگون با رفتار منفی

فصل چهارم: اصول روشها (صفحه‌ی ۲۸ الی ۳۸)

۲۸ ۴- اصول روشها

۲۹ ۴-۱- میانه روی

۳۰ ۴-۲- تدریج و تمکن

۳۱ ۴-۳- آسان سازی و مدارا

۳۲ ۴-۴- تعقل و تفکر

۳۵ ۴-۵- کرامت و عزت

۳۷ ۴-۵- اقدام به هنگام

۳۷ ۴-۶- احتمال تأثیر

فصل پنجم: روشهای مواجهه با رفتار منفی (صفحه‌ی ۴۰ الی ۲۰۹)

۴۰ ۵- روشهای مواجهه با رفتار منفی

۴۱ ۵-۱- اهمیت روشها

۴۳ ۵-۲- اقسام روشها

۴۳ ۵-۲-۱- خودسازی

۴۴ ۵-۲-۱-۱- توبه

۴۶ ۵-۲-۱-۲- وجود برنامه

۴۶ الف) مشارطه و عزم

۴۶ ب) مراقبت و مواظبت

۴۷ ج) محاسبه

.....	د) مؤاخذه	۴۷
.....	۵-۲-۱-۳- ریاضت و جبران	۴۷
.....	۵-۲-۱-۴- ذکر و فکر	۴۹
.....	عرصه‌های سالم تفکر	۵۰
.....	۵-۲-۱-۵- خود را به جای دیگری انگاشتن	۵۴
.....	۵-۲-۱-۶- نگاه به رفتارهای دیگران	۵۴
.....	۵-۲-۱-۷- بهره‌گیری از انتقادهای دیگران	۵۵
.....	۵-۲-۱-۸- توسل و انتظار	۵۷
.....	۵-۲-۱-۹- تغییر موقعیت	۵۸
.....	۵-۲-۱-۱۰- آراسته‌سازی	۵۸
.....	۵-۲-۲- دیگرسازی	۵۹
.....	۵-۲-۲-۱- مواجهه‌ی فرهنگی	۶۱
.....	۵-۲-۲-۱-۱- پیش از رفتار	۶۱
.....	الف) آگاهی بخشی	۶۱
.....	ب) انذار	۷۰
.....	۵-۲-۲-۱-۲- پس از رفتار	۷۴
.....	الف) تشخیص بیماری و راه درمان	۷۵
.....	ب) اعمال روشها	۸۴
.....	۱- حمل بر صحت	۸۴
.....	۲- نادیده‌انگاری	۸۵
.....	۳- تذکر غیرمستقیم	۹۴

۹۵	الف) تغییرات در برخورد
۹۸	ب) ایجاد واسطه
۱۰۰	ج) کنایه
۱۰۲	د) مکاتبه
۱۰۴	ه) بهره‌گیری از داستان
۱۰۸	و) استفاده از هنر
۱۱۲	۴- تذکر مستقیم
۱۱۲	الف) موعظه:
۱۱۵	شرائط واعظ:
۱۱۸	شرائط متعظ:
۱۱۹	شرائط وعظ:
۱۳۰	ب) تلقین:
۱۳۴	ج) امید دادن
۱۳۶	د) حرکت جمعی
۱۳۶	ه) توییح
۱۳۹	۵- رفع موانع
۱۴۲	۶- الگو دهی
۱۴۸	۷- ایجاد فعالیت‌های مفید
۱۴۹	الف) اشتغال به کار
۱۵۰	ب) ازدواج
۱۵۲	ج) پرداختن به فعالیت‌های بدنی و ورزش

۲۰۱	۳- ایذاء
۲۰۳	۴- تبعید
۲۰۳	۵- زندانی کردن
۲۰۴	۶- دیات
۲۰۴	ب) تنبیه بدنی
۲۰۵	۱- اجرای حدود و تعزیرات
۲۰۷	۲- قصاص
۲۰۹	۳- فرمان ویژه

فصل ششم: پیشنهادات (صفحه‌ی ۲۱۱ الی ۲۱۴)

۲۱۱	۶- پیشنهادات
۲۱۵	منابع
۲۲۰	چکیده انگلیسی

مقدمه

ای نام تو بهترین سرآغاز بی نام تو نامه کی کنم باز

به نام خدا، همو که انسان را آفرید و بر این آفرینش «فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ»^۱ گفت سپس او را جانشین خود در زمین قرار داد و خطاب به ملائکه فرمود «إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً»^۲ آنگاه دو حجت یکی در درون او «عقل»^۳ و دیگری در برون «انبیاء الهی»^۴ و البته دو دشمن یکی در درون او «نفس اماره»^۵ و دیگری در برون «شیطان»^۶ قرار داد و قسم یاد نمود که «لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ»^۷ (به راستی انسان را در نیکوترین اعتدال، آفریدیم. سپس او را به پست ترین [مراتب] پستی بازگرداندیم؛ مگر کسانی را که گرویده و کارهای شایسته کرده‌اند، که پاداشی بی منت خواهند داشت. پس چه چیز تو را بعد [از این] به تکذیب جزا و می‌دارد؟ آیا خدا نیکوترین داوران نیست).

^۱ - مؤمنون / ۱۴.

^۲ - بقره / ۳۰.

^۳ - ابو جعفر محمد بن یعقوب کلینی، کافی، ج ۱، چاپ چهارم، بیروت، دارصعب و دارالتعارف، ۱۴۰۱ ه. ق. کتاب عقل و جهل، ص ۱۶.

^۴ - همان.

^۵ - یوسف / ۵۳. «ان النفس لأتارة بالسوء»

^۶ - «ان الشيطان للإنسان عدو مبين»، یوسف / ۵.

^۷ - تین / ۴ الی ۶.

از همان ابتدا تا کنون این دو حجت با آن دو دشمن در حال نزاع و کشمکش می‌باشند. روزی این پیروز میدان است و روز دیگر آن. یکی جبهه‌ی حق و دیگری جبهه‌ی باطل. گروه حق، انسان را در تشخیص نیکبها از بدبها یاری داده و او را بر نیکبها، بشارت و از بدبها هشدار می‌دهند و در مقابل، گروه باطل او را جهت تخلف از انجام فرمان خدا وسوسه نموده و رفتارهای ناپسند را برای او تزئین می‌کنند و این مبارزه تا قیام قیامت ادامه خواهد داشت.

حال هر کس سخن حق را بشنود، به آن ایمان آورد و عمل صالح انجام دهد در گروه حق خواهد بود و آنکس که غافل شود و گوشه‌های خود را بر حق بسته و فریفته‌ی سخنان و دعوت باطل شود، اهل باطل خواهد بود.

اندکی تفکر نموده و بیندیشیم که به راستی در زمان ما، انسانها در کدام گروه قرار گرفته‌اند؟ و ما در کدام گروه حضور داریم؟

بی‌گمان نمی‌توان به طور مطلق حکم نمود و اکثریت را اهل حق یا باطل قلمداد نمود. و ما نیز تصمیم به چنین قضاوتی نداریم؛ اما باید اندیشید که چگونه می‌توان اهل جبهه‌ی حق بود و دیگرانی که آگاهانه یا ناآگاهانه وارد جبهه‌ی باطل شده‌اند به سوی حق کشانده و از سلطه‌ی باطل رهایی داد.

نظام اجتماعی اسلام هیچ‌گاه در مقابل عملکردهایی که فرد و جامعه را به سوی باطل می‌کشاند ساکت و منفعل نبوده و همواره جهت اصلاح رفتارهای ناشایست و مقابله با سردمداران جبهه‌ی باطل، در تلاشی خستگی‌ناپذیر بوده است و شاهد این مدعی نیز این سخن گهربار پیشوایان حق است که فرموده‌اند «والله ما منّا إلاً مقتول شهید»^۱ آری ایشان تا پای جان خویش ایستادند و ما امروز به پیروی از ایشان تصمیم داریم روشهای ایشان را در

^۱ - شیخ صدوق، امالی، ترجمه آیت‌الله کمره‌ای، چاپ چهارم، تهران، اسلامیه، ۱۳۶۲، ج ۸

مواجهه و مقابله با رفتارهای منفی و عملکردهایی که چونان آتشی خانمان سوز به همه جا سرایت کرده و دود آن در چشم همگان می‌رود، شناسایی نموده و جهت معرفی این روشها به جامعه نقشی هر چند کوچک ایفا نماییم تا شاید نام ما هم در طومار پیروان حق ثبت گردد. البته برآستی که کار ساده‌ای نبوده و همتی بلند؛ عزمی راسخ و نیتی خالص می‌طلبد.

پس از دوران ائمه‌ی معصومین علیهم‌السلام و در زمان غیبت حضرت ولی عصر (عج)، علما و پیروان راستین آن حضرت راه حق را ادامه داده و در مقاطع گوناگون در مقابل باطل ایستاده‌اند و بسیاری از پیشرفت‌ها و جلوه‌های حق که در جامعه شاهد آن هستیم، حاصل زحمات و مجاهدتهای ایشان می‌باشد. از آنجا که امر به معروف و نهی از منکر از فروع دین مبین اسلام بوده است، همواره در این زمینه تلاشهایی صورت گرفته و تألیفات بسیاری نیز ارائه گردیده است اما بدین سبب که روز به روز بر پیچیدگی و تنوع رفتارهای منفی افزوده می‌شود و با جابجایی نسل‌ها، شیوه‌ها نیز تغییر می‌کنند ضروری به نظر می‌رسد همانگونه که هر از گاهی بر قرآن کریم تفاسیر جدیدی نوشته می‌شود و معارف جدیدی از آن کشف می‌گردد، نسبت به روشهای قرآن کریم و ائمه‌ی معصومین علیهم‌السلام در مواجهه با رفتارهای منفی نیز تحقیقات و تحلیل‌های جدیدی صورت گرفته و مطابق نوع رفتارها و ویژگی‌های فردی و اجتماعی زمان، روشهای اسلامی بروز رسانی و تدوین شوند. این تحقیق سعی دارد با تجمیع و دسته‌بندی این روشها که در آیات، روایات و کتب به صورت متفرق وجود دارد، دسترسی خوانندگان و علاقه‌مندان به استفاده از این روشها را آسانتر نموده و کمکی هر چند ناچیز در جهت تقویت جبهه‌ی حق بنماید.

البته لازم به ذکر است با توجه به خاص و جزئی بودن موضوع و حساسیت‌های ویژه‌ی آن منابع کمی در دسترس قرار گرفت و کار را دشوار نمود.

در پایان ضمن اظهار ارادت به اساتید و مؤلفین گرانمایه‌ای که از آثار ایشان بهره‌مند گردیدم و عذرخواهی به جهت نقایص نویسنده و نوشته، امیدوارم این اقدام کوچک، گامی باشد جهت انجام تحقیقاتی مفصل‌تر و تحلیلی‌تر در آینده‌ی نزدیک؛ انشاءالله